

תזמורת נתניה
הקאמרית
הקיבוצית

תזמורת נתניה הקאמרית הקיבוצית

חוויה בצלילים

אפצות וסימורים

משרד החינוך

אגף המפמ"רים - המזכירות הפדגוגית

הפיקוח על החינוך המוסיקלי

תוכנית של תזמורת נתניה הקאמרית הקיבוצית והפיקוח על החינוך המוזיקלי

הקדמה

התוכנית "חוויה בצלילים" מפגישה את קהל הילדים עם מדיום זה. הקונצרטים המוסברים נועדו להכין את תודעה של צרכני מוזיקה, מאזינים ו/או מבצעים, שפתוחים לשלל סגנונות מוזיקליים, ועל ידי כך לשמר את מסורת ההאזנה לקונצרט החי. יש חשיבות לתהליך חינוכי רציף בו התלמידים מכירים את היצירות טרם הקונצרט וגדלים משנה לשנה יחד עם הפרויקט עד לסיום בית הספר היסודי. הפרויקט "חוויה בצלילים" בנוי על שיתוף פעולה מקצועי בין התזמורת הקאמרית הקיבוצית והפיקוח על החינוך המוזיקלי במשרד החינוך.

מטרת על

חשיפת ילדי בתי ספר יסודיים לביצוע חי של מוזיקה ומתן כלים להאזנה לקונצרט.

מטרות

- הכרת יסודות כלי הנגינה בתזמורת ומאפייניהם תוך התייחסות למשותף ולשונה.
- הכרת היצירות תוך הבחנה המאפיינים המוזיקליים המבודדים על ידי הדגמות הנגנים.
- הכרת האינטראקציה המוזיקלית של נגינה בתזמורת ותרומתה ליצירת תקשורת חברתית.

דרכי פעולה

- השתלמויות מורים למוזיקה המיועדות למורים שתלמידי בית ספרם יאזינו לקונצרט.
- הכנת התלמידים בשיעורי המוזיקה לפרטואר של הקונצרט דרך הפעילויות הבאות: תנועה, נגינה, שירה, אלתור והלחנה, דרמה ומשחק.
- הקונצרט באולם מבוסס על יצירות שנלמדו בכיתה.

קריטריונים לבחירת רפרטואר לקונצרט

- רפרטואר יצירות רחב מתקופות שונות ומסגנונות שונים.
- לרפרטואר הנבחר גורם מארגן שיעבור כחוט השני בקונצרט.
- בקונצרט תשולב יצירה שלא נלמדה.

• בטהובן - " מארש תורכי" מתוך "חורבות אתונה"

• גריג - מתוך "פרגינט":

• מחול אניטרה

• מחול הטרוולים

• מוסורגסקי- מתוך "תמונות בתערוכה":

• בלט האפרוחים הבוקעים מקליפתם

• גני טולרי

• צ'ייקובסקי - מתוך "מפצח האגוזים": מארש

• אוסקר המרשטיין וריצ'רד רוג'רס - "הרועה הבודד" מתוך צלילי המוזיקה

• ביזה - "הבנרה" מתוך האופרה כרמן

• לאופולד מוצארט - "סימפוניית הצעצועים" פרק ראשון

• "הלילות הקסומים" - מילים: עדה נסטוביץ' לחן: אילן וירצברג

רפרטואר לקונצרט קאמרי -

הכלים: אבוב, קלרינט, בסון / חצוצרה, קרן יער, טרומבון

1. בטהובן - " מארש תורכי" מתוך "חורבות אתונה"

2. זיקוקי דינור מלכותיים - רז'סאנס - הנדל

3. מחול אניטרה - מתוך "פרגינט" - גריג

4. מחול הטרוולים - מתוך "פרגינט" - גריג

5. בבה יגה - תמונות בתערוכה - מוסורגסקי (הרכב מתכת) / בלט האפרוחים (הרכב עץ)

6. העוקץ - סקוט ג'ופלין

7. "הלילות הקסומים" - נורית גלרון

תזמורת נתניה הקאמרית הקיבוצית
כתיבה - ענת דור משרד החינוך אגף המפמ"רים
שגית שריג - עיצוב מחדש

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגרי מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר - כל חלק שהוא מהחומרים שבחברת זו. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומרים הכלולים אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מתזמורת נתניה הקאמרית הקיבוצית.

ניתוח היצירה

מבנה המארש הוא פשוט כמו כן גם סידור המוטיבים והמשפטים המוסיקאליים ביצירה זו. ניתן לזהות שני חלקים עיקריים במבנה של: A-B-A+קודה.

המשקל: זוגי (2/4) מהיר (vivace)

דינאמיקה: מתחיל בפיאניסימו ומתגבר עד לפורטיסימו וחוזר לפיאניסימו בסיום הקודה.

בחלק A - אנו מזהים שני מוטיבים המתחלפים בניהם במהירות. בפעם הראשונה הם מונגנים בפיאנו ובפעם השנייה בפורטיסימו. האפיון המרכזי הוא: הדגשים הנשמעים בתחילת המוטיב באוניסון.

A

המשפטים המוסיקאליים הן בחלק הראשון והן בחלק השני מורכבים מ-8 תיבות סימטריות המחולקות לשני משפטים קצרים של: 4+4. המשפט המוסיקאלי השני קצר יותר ובנוי מ-4 תיבות בלבד ומשמש למעשה כמעבר לקראת חזרתו של המשפט הראשון.

בחלקה השני של היצירה (B) אנו שומעים נושא חדש הדומה ברוחו לחלק A. אולם המשפטים קצרים יותר כלומר: שש תיבות בלבד המחולקות ל: 3+3. האפיון המרכזי של חלק B הוא שוב מוטיב ההדגשים. ההדגשים בחלק זה מופיעים באופן אינטנסיבי יותר ובמיוחד בחלקו השני של המשפט המוסיקאלי. המנגינה מופיעה ראשית בכלי הנשיפה בדיוק כמו בפתיחת היצירה ולאחר מכן המשפט המוסיקאלי חוזר בפעם שנייה. בדומה לחלק A, המנגינה חוזרת במדויק לאחר שעברה לכלי הקשת.

B

בטהובן נולד למשפחה עניה שהיתה נתונה בסבך של צרות משפחתיות, אביו היה שתיין ואימו היתה משרתת. הם היו שבעה אחים ולודוויג היה הבכור. כשנכח אביו בכשרונו של הבן נתערר בו הרצון לראותו מגיע לרמתו של מוצארט ולשם כך נתן לו את ההכשרה המתאימה ולא היסס להשתמש בכוח הזרוע לשם כך. בטהובן בילדותו למד לנגן במספר כלי נגינה: פסנתר, צימבלו ועוגב (כלי מקלדת), כינור וויולה (כלי-קשת). עלייתו של בטהובן היתה מהירה מאוד ושמו הלך לפניו. הוא זכה להערכת בני דורו. הוא נחשב אחד מעמודי התווך של הסגנון הקלאסי.

בהיותו בן 19 פרצה המהפכה הצרפתית. בטהובן היה צעיר מרדני ורגיש, עצמאי וחסר סובלנות פוליטית. הוא דגל בחופש, שוויון, אחוה וברעיון שהאדם הוא האדון לגורלו. בגיל 28 (בשנת 1798) החלו האזנות הראשונות של חרשותו ומאז החל לאבד את כושר השמיעה שלו. תוך מאבק קשה עם עצמו ובהדרגה, נאלץ לוותר על הנגינה והקדיש את עצמו יותר ויותר להלחנה.

נוהגים לחלק את חייו של בטהובן לשלוש תקופות:

תקופה ראשונה (עד שנת 1800) - תקופה בה מורגשת השפעתם החזקה של גדולי המלחינים של התקופה הקלאסית: היידן ומוצארט.

תקופה שנייה (1800-1814) - תקופה המייצגת את בטהובן הבוגר והבשל בדרך הכתיבה העצמאית שלו.

תקופה שלישית (1816-1827) - תקופת חרשותו המלאה, המבשרת את הסיגנון החדש-הרומנטי.

תהליך יצירתו היה ממושך, מלא מאבקים פנימיים וביקורת עצמית קשה. הוא כתב ומחק, כתב ומחק. שאופלר כתב על כך: "בטהובן יכול היה לחזור ולכתוב נעימה אחת 10, 20 או 50 פעמים, עד שקיבלה את צורתה הבלעדית והסופית". בטהובן בעצמו כתב: "הרעיון הבסיסי לעולם אינו מרפה ממי, אני שומע אותו בכל היקפו, כאילו הוא עומד מולי".

על היצירה

היצירה "חורבות אתונה" נכתבה ע"י בטהובן בשנת 1811, בעת שהותו של בטהובן בבית מרפא בטפליץ (עיירת קיט בצי'ה), בעקבות מחלה שתקפה אותו באותם ימים. היצירה נכתבה בעבור הפקת תיאטרון, עפ"י המחזה של אוגוסט קוסובו, המחזאי הגרמני. מכלל הקטעים המוסיקאליים שהוא כתב ל"חורבות אתונה", נותרו האוברטורה והקטע הקצר המוכר ה"מארש התורכי". בדומה למוצרט שגם חיבר מארש תורכי וכחלק מהמגמה האירופית של אותה עת בה הוקסמו רבים מהאקזוטייות של התרבויות הזרות, גם בטהובן מצא עצמו משתעשע במוסיקה מסוגים שונים, לרבות זו שהושמעה ע"י התזמורת הצבאית מטורקיה שנקראה תזמורת הניצרים, אותה תזמורת כלי הקשה ונשיפה העומדת בבסיס כל התזמורות הצבאיות. ההשראה לכל התזמורות הצבאיות באשר הן באה מתזמורת הניצרים, שצעדה בראש הלגינות העותמניים בעת כיבושיהם וצלילי התרועה שהפיקה הטילו אימה על צבאות האויב. התזמורת הזאת פועלת ברציפות מאז המאה ה-15, והמארשים שלה גם שימשו השראה לכל אותן פארודיות שחוברו בשעתן באירופה על מוסיקה תורכית.

באותם ימים שבטהובן כתב את היצירה הוא עבר תהפוכות אישיות רבות, מצב בריאותו ושמיעתו החמירה. המארש כביכול אינו משקף את לב הסערה שחוהו בטהובן באותם ימים. מדובר ביצירה שהיא למעשה מעין "מעברון" קצר מאוד. מנגינה זו נלקחה מתוך יצירה אחרת שכתב בטהובן לפסנתר סולו בשנת 1809 "שש ווריאציות על נושא מקורי". כאמור, הוא השתמש באותו הנושא שנתיים לאחר מכן עם כתיבת היצירה "חורבות אתונה".

מארש

שיר לכת. מוסיקה קצבית שנועדה ללוות ולעודד צועדים, בעיקר מצעדים צבאיים או חגיגיים. משקל המארש זוגי: 2/4 ; 4/4 (alla breve). מקורו של המארש כנראה צבאי. מארשים החלו להיכתב באופן מסודר החל מהמאה ה-16. עד אז המארשים היו קטעי תיפוף עם אלתורים של כלי בודד או מספר כלים. בתקופה הקלאסית והרומנטית, המארשים שולבו בעיקר באופרה ולעיתים בסונאטות וסימפוניות. במאה ה-16 החלה התפתחות של כלי הנשיפה ועם הזמן עד למאה ה-19 המארשים הפכו להיות נפוצים ונוגנו במיוחד ע"י כלי נשיפה. בתקופות הבארוק והקלאסית הפכו המארשים לצורה מוסיקאלית מבוססת ומלחינים רבים החלו לכתוב מארשים לתזמורות גדולות.

לאחר 6 התיבות של חלק B יחזור חלק A באופן מדויק (לא כולל חזרה על המוטיבים) לאחר קטע A תופיע הקודה בו תתרחש מעין "דעיכה" מהירה עד לסיומה של היצירה.
חלק A + קודה.

הצעות לפעילויות

על הלוח תלויות כרטיסיות עם המקצבים של היצירה

- V V V V W V V I .1
- V V V V W V I - .2
- V V V V V V V V .3
- V V V V W V V I - .4

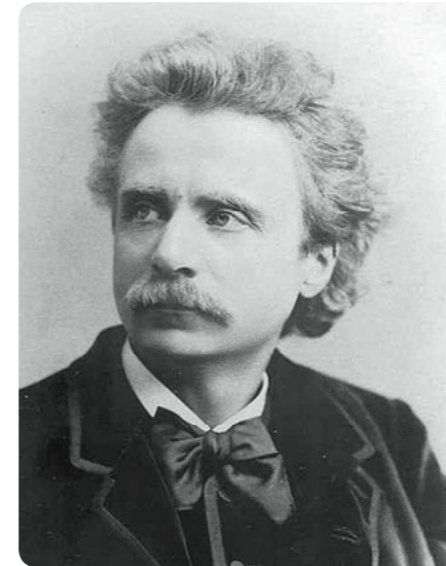
- דקלום התבניות בשפת המקצב
- דקלום המקצב והוספת קולות גוף (רבעים - מחיאה, שמיניות - טפיחות על הברכיים, חלקי שש עשרה - טפיחות על הכתפיים)
- האזנה ראשונה: כמה פעמים הופיעה התבנית שלמדנו? האם היא חוזרת במדויק בכל פעם?
- האזנה שנייה: התלמידים מתבקשים להדגיש את הפעמה הראשונה של כל תיבה (שהמטרה היא להרגיש את תחושת המארש).
- האזנה שלישית: הוספת תנועה המבטאת את אופי המארש, הדגשים, עוצמה ותנועה מלודית
- הסיפור שמאחורי היצירה, מהו מארש? מה תורכי? תזמור-באלו כלים בחר המלחין להשתמש
- מעקב אחר הרישום הגרפי (על פי רעיון של בתיה שטראוס בספר "האזנה פעילה")
- הוספת מילים לפי הסימנים (וכן הצעות להוספת כלי הקשה):

-) = ציום (מצלתיים)
- ~ = בררררר (תוף מרים)
- = טוק (תיבה מעץ)

על המלחין

בכיר מלחיני נורבגיה. גריג נולד בברגן למשפחה עשירה. אמו, הייתה ממשפחה נורבגית מבוססת וכפסנתרנית מעולה הייתה מורתו הראשונה למוזיקה. את יצירותיו הראשונות כתב בגיל תשע, אך רק לאחר שנפגש עם הכנר הנורבגי הדגול, אולה בול, החל גריג להתייחס אל המוזיקה בכובד ראש. בהמלצתו של בול נסע גריג בן ה-15 לגרמניה, כדי ללמוד שם בקונסרבטוריון. בשנת 1863 נסע לקופנהגן, בירת דנמרק, והתגורר שם שלוש שנים. המלחין הדני נילס גדה, עודד אותו לכתוב סימפוניה. גריג נענה לכך, אך התוצאה לא מצאה חן בעיניו ולכן כתב על התווים שאין לנגנם. בקשתו זו לא נענתה, והוא סירב להכיר ביצירה זו כביצירתו. בשנת 1866 חזר לנורבגיה לעיר אוסלו. שם החליט לשקף ביצירתו את מולדתו, נורבגיה, ויצירתו מושפעת ממנגינות נורבגיות עממיות. בשנת 1867 נשא גריג לאשה את דודניתו, זמרת מחוננת שסייעה הרבה לפרסום שיריו בעולם. גריג פגש את המחזאי הנריק איבסן וחיבר את המוזיקה הנודעת למחזהו "פר-גינט", יצירתו הנודעת ביותר. המוזיקה של גריג שבתה את לב העם הנורבגי, וזכתה גם להכרה עולמית. היצירה נוגנה ברחבי העולם וזכתה לפופולריות רבה. אולם היה מקום אחד בו לא נוגנה היצירה - ה"גראנד אופרה" בפריז. גריג לא הסכים שיצירתו תנוגן בצרפת, בעקבות משפט דרייפוס ועיוות הדין שנעשה בו. רק כאשר זוכה דרייפוס והוחזרו לו דרגותיו (1906), הסכים גריג לנגן את יצירתו וניצח על הקונצרט בעצמו, והוא בן 64. כשבוע אחרי הקונצרט הלך גריג לעולמו. אחוזת טרולדהגן שבפרברי ברגן, שם התגורר עד מותו, נשמרה במצבה המקורי והיא פתוחה לביקורי תיירים.

לא נוגנה היצירה - ה"גראנד אופרה" בפריז. גריג לא הסכים שיצירתו תנוגן בצרפת, בעקבות משפט דרייפוס ועיוות הדין שנעשה בו. רק כאשר זוכה דרייפוס והוחזרו לו דרגותיו (1906), הסכים גריג לנגן את יצירתו וניצח על הקונצרט בעצמו, והוא בן 64. כשבוע אחרי הקונצרט הלך גריג לעולמו. אחוזת טרולדהגן שבפרברי ברגן, שם התגורר עד מותו, נשמרה במצבה המקורי והיא פתוחה לביקורי תיירים.

על היצירה

מחזה ויצירה מוזיקלית המבוססים על אגדה. הנריק איבסן כתב את המחזה. המחזה מספר על בחור נורבגי בן 20 בשם פר גינט, אשר מתמודד עם סדרת אירועים והרפתקאות נועזות. פר גינט מבקש להיות כל חייו "הוא עצמו". דמותו מצטיירת לעיתים כהוזה, כהרפתקנית, סקרנית, חיה ומלאת קסם. פר-גינט שייך למסורת היצירות המבוססות על מסע חיפוש: הגיבור יוצא לדרך ארוכה ומלאת חתחתים, עובר תחנות שונות ומבחנים, ולבסוף מוצא פתרון לחידה או אובייקט קסום שיציל את העולם. פר גינט בעצם מחפש את זהותו ובסוף מוצא לא-כלום והכלום הזה הוא הפתרון לחידה. "אך מי־שהו פסק לאמור, מי הֶחֱכַם לא עוד אֶזְכֹּר: "אם בְּעוֹלָם שְׁלֵם זָכִי ת, אֶבֶל הַפֶּסֶד ת עֲצִמָה, רק נָזַר שֶׁל קוֹצִים קְ נִיָּה וְזֶהוּ שְׁכַר כָּל עֲפֹלָךְ" כֵּן, כִּךְ כְּתוּב. מי הפוסק, איני זוכה. אך הוא צוֹדֵק". (בתרגום של לאה גולדברג).

פר גינט רדוף כל חייו על ידי רעיונות מוזרים ואינו יודע בעצמו מה הוא מחפש. לכל אורכו מציג הסיפור חיפוש רבים המתבצעים בידי אנשים שונים. פר יוצא לציד ומחפש את עקבות האייל בשלג, ולאחר מכן את מקום הימצאה של אהבתו אינגריד; הוא מחפש את סולווייג, בעוד שאמו מחפשת אחריו בסערה; סולווייג מחפשת את פר ואת אהבתו, והטרולית שהתאהבה בה מחפשת אותו כאבי בנה. הוא משוטט בין ההרים, רודף אחרי חזיונות שוא ומחפש את "הטוהר". בסוף הדרך מגיע פר גינט הביתה, רק כדי למות בזרועות אהבתו סולווייג.

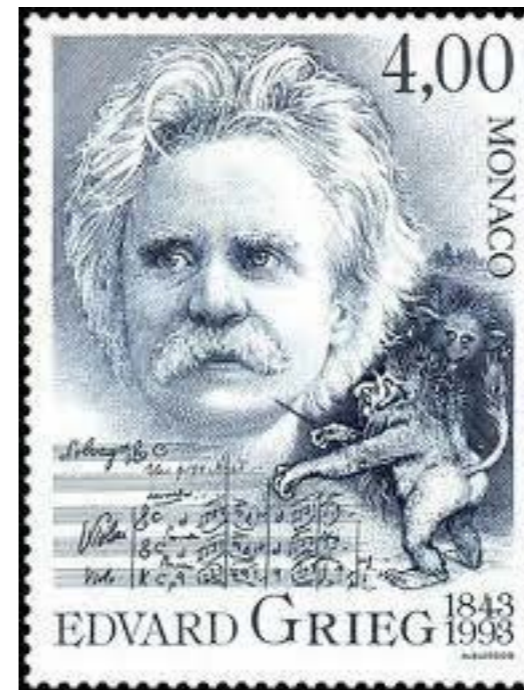
אדוורד גריג ראה את המחזה, התלהב מאוד, והחליט לחבר מוזיקה למחזה. גריג נתבקש על ידי המחזאי לכתוב 23 תמונות מוסיקליות תוך כדי שאיבסן נותן לו הנחיות והגבלות חמורות ביותר. היצירה נכתבה בין השנים 1875-1874. זוהי מוזיקה תוכניתית. מאוחר יותר גריג מצמצם את היצירה לתשעה פרקים המסודרים בשתי סוויטות.

מאפייני היצירה של גריג:

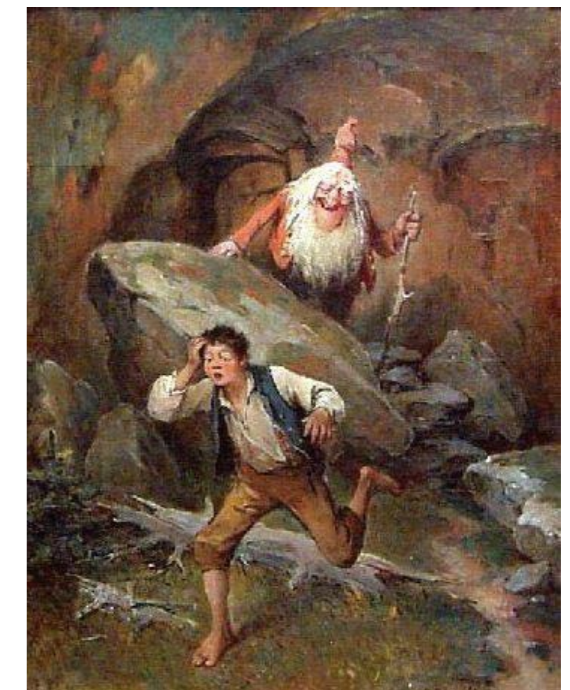
- פרקים מיניאטוריים
- מבנים פשוטים וברורים
- תבניות ריתמיות אינטנסיביות היוצרות אחדות
- מרכיב התוכניתיות
- שימוש במלודיות עממיות והצללה פשוטה

גריג עצמו כתב את הסיכום הבא למחזה של איבסן במבוא לסוויטה מס. 2:

"פריגנט הוא טיפוס בעל דמיון מפותח, הנופל קורבן לשגעון הגדלות. בנעוריו הוא מסתבך בהרפתקאות פרא רבות- הוא בא למשל לחתונת איכרים, חוטף את הכלה ובורח איתה אל ראש ההר. כאן הוא מניח לה לשוטט יחד עם נערות-העדר. כאשר הוא מגיע למרוקו הוא מופיע כנביא שנערות ערביות מקדמות את פניו וכך הוא ממשיך במסעותיו עד שבסופו של דבר הוא שב באוניה (שנטרפה בים), זק, עני ועייף לביתו וכאן אהובת נעוריו-סולווייג מחכה לו"

בול של אדוורד גריג

פר-גינט והטרולים

ניתוח היצירה

לאחר מותה של אמו, פר גינט מבין שהוא אינו יכול להשאר בכפר בשל מעורבותו בחטיפתה של אינגריד. הוא מחליט לברוח להרים תוך הבטחה שישבו אל סולוויג ארוסתו, אך הוא מתנה את שובו: הוא ישוב רק כשיהפוך לעשיר מופלג.

הפעם הוא חוצה את גבולות ארצו ומגיע ליבשת אפריקה, למרוקו.

בתמונה שלפנינו מתאר גריג ליל ירח מלא, המאיר נווה מדבר מבודד, שבמרכזו ניצב אוהלו של השייך הבדואי, אצלו מתארך פר-גינט. האורח עוטה גלימה מזרחית ססגונית, נשען על כריות רכות, שותה קפה מהביל ומעשן נרגילה ארוכה. פר גינט כהרגלו מנסה לכבוש את ליבה של אניטרה ולשכנע אותה להפוך לבת זוגתו, אולם הפעם אניטרה מחבלת בתכניותיו: בעזרת קסמיה היא בוזזת אותו, ופר גינט נותר מרושש ובחוסר כל.

עם השמע האקורד הראשון המבוצע על ידי כלי הקשת וטריל חרישי של השליש, מושלך הס על כל הנוכחים הנפעמים מהופעתה האצילית של אניטרה, בתו היפיפיה של השייך, היוצאת במחול מזרחי לצלילי הפריטה המציינים את משקלו המשולש של הריקוד. במבנהו התלת-חלקי שונה קטע זה מהקטעים הקודמים לו בסוויטה. בחלקו הראשון נשמעת נעימתו העיקרית של המחול, המאופיינת בצלילים קטועים וקצרים (סטקטו), בעיטורים מעודנים ובמשחקי נגינה בין פריטה לנגינה בקשת :

עמעות כלי הקשת הגבוהים וצלילי הפנינים של המשולש מוסיפים נופך מסתורי וקסום לאווירה השלווה האופפת את כל הנוכחים. לאחר חזרה מדויקת על הנושא, מעביר אותנו גריג לחלקו השני של המחול, המאופיין בצליליו המחוברים (לגטו) המהווים ניגוד לקודמו :

המשכו מבוסס על דו-שיח בין כלי הקשת הגבוהים לנמוכים, בצורת חיקוי של ארבעה צלילים קטועים בירידה. זהו מעין מוטיב ה”צעדים על קצות האצבעות”. המשך זה מוביל ל”פיתוח” קטן של נושא הנעימה הראשונה, שתחילתו נשמעת תוך עליה הדרגתית המגבירה את המתח עד לשיא המעביר אותנו לחלק השלישי של המחול. חלק זה מהווה חזרה כמעט מדויקת על החלק הראשון, מלבד הרחבה קלה במרכזו.

במקור התכוון גריג שהמוזיקה לתמונה זו תנוגן מאחורי הקלעים, כרקע לדבריו של פר גינט, המתאר את המתרחש במוחו למראה המהפנט שנגלה לעיניו עם הופעתה של אניטרה.

מבנה הפרק: מבוא-א-א-ב א'-ב א'-קודה

דף הצעות לפעילויות

האזנה לחלקו הראשון של הפרק והתייחסות לאופיו. ניתן לתת לתלמידים לבחור בין שלוש אפשרויות.

הקטע הבא מתאר: שיר לכת, שיר ערש, מחול נערה.

• הצגת תמונות ופרטי לבוש המתארות ”רקדנית בטן” מרוקאית.

• הצגת הסיפור שמאחורי הפרק.

• הוספת ”ניצוח” של משקל ה”מזורקה”. פעמה ראשונה כבדה במחיה ועוד שתי פעמות באצבע צרידה, או כל שילוב אחר בגוף

• הוספת הטקסט לנעימה הראשונה:

”הנה יוצאת לה במחול אניטרה, נערה יפה.

כל הכפר מביט רק בה, מי יזכה לרקוד איתה?”

• זיהוי והבחנה בין המוטיבים העיקריים של הפרק:

1. ”נושא המזורקה”- תוך כדי הוספת המילים (ניתן לשיר רק את המשפט הראשון

ובמשפט השני להוסיף הקשת המקצב על אברי הגוף. רבעים במחיאיות ושמיניות בטפחות ברכיים)

2. ”מוטיב הסקוונצות”- תנועת שתי הידיים כשהן מחוברות מעל הראש (ריקוד מזרחי) תוך כדי ירידה הדרגתית

המתארת את התנועה המלודית וסיום בפתיחת הידיים עם שתי פעמות אצבע צרידה בשני הרבעים האחרונים.

3. נושא ”ההפצרה, השכנוע והבקשה” בתנועות של הנעת הידיים מימין לשמאל כמתחנן

4. ”רקוד על קצות האצבעות” - תנועה עם קצוות האצבעות והדגשת הסקוונצות בירידה.

ריקוד חופשי של כל הפרק תוך חלוקה לפי נושאים

• התייחסות למושגים: לגטו, סטקטו, פיצ'טו, מזורקה, מחול

• ענה על השאלות הבאות:

1. בפעם הראשונה שהנושא מופיע הוא מנוגן ע”י כלי נשיפה ממתכת או כלי קשת?

2. חלקו הראשון של המחול מאופיין בצלילים קטועים וקצרים (סטקטו) או ארוכים ומתמשכים (לגטו)?

3. מהו הכלי הנוסף שמופיע (בעיקר הנושא) שהוא אינו ממשפחת כלי הקשת?

4. חלקו השני של המחול מבוסס על דו שיח בין כלי הקשת הגבוהים _____,

_____ לכלי הקשת הנמוכים _____,

5. באלו ניגודים משתמש גריג לתאר את המחול :

פורטה - פיאנו או מהר- לאט או לגטו - סטקטו

6. ישנו במחול חלק המתאר הפצרה. באיזה חלק לדעתכם מפציר פרגינט באניטרה שתהיה בת-זוגו?

צפונט מוזיקה :

<https://sites.google.com/a/tzafonet.org.il/music2/httpssitesgooglecomatzafonetorgilmusic2/grieg>

הסיפור שמאחורי היצירה

הפרק הרביעי והאחרון של הסוויטה, הינו אחד הפרקים המפורסמים ביותר שזכה לאין ספור ביצועים בנורווגיה ומחוצה לה. פר גינט מתעורר ליום חדש. בהיוודע לו שאינגריד, בת הכפר העשירה המיועדת לו כבת זוג, נישאת לאדם אחר, הוא מחליט לצאת לחגיגה לרגל אירוסיה ולנסות שם לפתות אותה ולשדלה לחזור בה מהחלטתה. בדרכו למסיבת הארוסין, נפגש פר גינט עם נערה שאותה לא ראה מעולם, את סולוויג המעוררת בו מיד רגשות עמוקים. פרגינט שוכח לשם מה הלך, לוקח את ידה של סולוויג ויוצר בריקוד. לאחר כמה דקות, הוא עוזב את סולוויג ועוקב אחרי אינגריד, אותה הוא מוצא בוכה באסם. שניהם מתחבקים ומחליטים יחד לברוח. במהרה מתפשטת השמועה שפר גינט חטף את אינגריד. עם רדת החשכה נראית אינגריד צועדת לבדה. פר גינט נטש אותה בדרך.

תחנתו הראשונה של פר גינט במסע ההרפתקאות היא במערה של מלך הטרולים שוכני ההרים. טרול הוא מפלצת מיתולוגית דמוית אדם שמקורה באגדות עם נורדיות וסקנדינביות. לרוב מתוארים הטרולים כיצורים גדולים, טיפשים ומכוערים, בעלי אוזניים גדולות ואף ארוך, הנושאים אלות ורוצחים ללא מחשבה. הם מתרחקים מהשמש, שכן חשיפה לאורה הופכת את הטרול לסלע. כמו זנים רבים בפולקלור הסקנדינבי, הם חיים ביחידה מתחת לאדמה, שכניסתו מוסווית בסלעים ענקיים, ביערות ובהרים. הסלעים הללו מוגבהים על עמודי תווך של זהב. באזורי המחיה שלהם, הם אוגרים זהב ואוצרות.

פר גינט מגיע למערה עייף וללא כוחות, אולם צחוק אדיר המגיע לאוזניו מטלטל אותו. זהו צחוקה של בת מלך ההר. המפגש בין פר גינט לבת מלך ההר מסתיים בהבטחתו של פר גינט לשאת אותה לאישה. הנסיכה מאמינה לו ובו ברגע היא רצה להודיע בחצר המלוכה, שם נמצא אביה ובחברתו כל הטרולים, הגמדים, השדונים והמכשפות. התמונה מתחילה באפלוליות ומסתוריות ועוברת למנוסתו של פר גינט מהארמון כל עוד נפשו בו.

נתוח היצירה

בפרק זה נשמעת מנגינה אחת החוזרת על עצמה שוב ושוב לאורך כל היצירה, תוך התעצמות והחלפת הכלים עד כדי "התפוצצות" אמתית. במנגינה זו משבץ המלחין את התכונות המוזיקליות שתשרתנה את הדרמה שבסיפור. הנושא בנוי מארבע תיבות עם תבניות רתמיות פשוטות ביותר.

הפרק כולו מחולק לשלוש חטיבות גדולות וקודה (חטיבה ראשונה 16 תיבות + 8 תיבות, חטיבה שנייה 16 תיבות + 8 תיבות, חטיבה שלישית 16 תיבות + 8 תיבות). בכל חטיבה המנגינה הראשית מופיעה שש פעמים ומאורגנת בזוגות. בכל זוג הופעות משתנה הטונליזציה, מדרגת הטוניקה לדומיננטה.

יש תחושה של מעין צעדה מגושמת, מרש מפלצתי או ריקוד שדים. מה שמייחד את המנגינה הראשית הוא המעבר בין השמיניות הנעות בקלילות בתחילת התיבה הראשונה לבין התבניות הריתמיות העיקשות המופיעות בתיבה השנייה. יש תחושה דרמטית הודות להדגשות ולסקוונצות היורדות עם סקונדות קטנות. ההתגברות ההדרגתית בעוצמה באה במקביל לשינוי במרקם שנעשה עמוס יותר ויותר, האצה הדרגתית של הטמפו, תוספת כלים והרחבת המנעד התזמורתי. כל זה יחד יוצר מתח, מסתורין, אפלוליות ואפילו אקסטזה.

תחילת הפרק בצליל ממושך של הקרנות עם פרמטה ואחריו הנושא שמנוגן באוניסונו של הצ'לו והקונטרבס בפיציקטו בעוד הפגוסים מלווים באוסטינטו ריתמי המעניק את תחושת המרש המפלצתי:

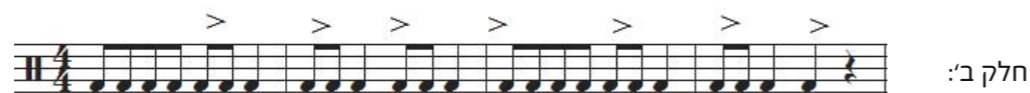
בהמשך מתחלפים התפקידים, פגוט מנגן את המנגינה וכלי הקשת הנמוכים מנגנים ליווי אוסטינטי. דו שיח נוסף בחטיבה השנייה מתקיים בין הכנורות בפיציקטו ומעליהם החלילים, הקלרינטים והקרנות. לאחר מכן הנושא עובר לכלי הנשיפה ומתחתם תבניות ריתמיות בכלי הקשת. בחטיבה השלישית בעלת המצלול המלא, מנגנת כל התזמורת בתוספת הטימפני. הפרק מסתיים בהגברת המתח ע"י טרמולו בטימפני ואחריו אקורד של כל התזמורת.

דף הצעות לפעילויות

על הלוח כתובות ארבע התיבות המרכיבות את המקצב של המנגינה, לא לפי סדר הופעתן.

על התלמידים לסדר את התבניות ברצף נכון.

- הכרת המקצב של היצירה בעזרת אמירתו והקשתו על עברי הגוף - רבעים במחיאיות ושמיניות על הברכיים (חלק א' מייצג את מקצב המלודיה של הטוניקה וחלק ב' את מקצב המלודיה של הדומיננטה) כל שורה חוזרת פעמיים.

- השמעת הפרק כולו לאחר הצגת הסיפור

- הוספת מילים: "אוצה רוצה הזהר, הזהר, הזהר, אוצה רוצה הזהר וברח מכאן מהר"

- רישום התכונות המוזיקליות הבולטות (אופי, טמפו, דינמיקה, גוון וכו')

- הבחנה בין הפסוקים הפתוחים (ידיים פתוחות כלפי מעלה) ובין פסוקים סגורים (ידיים סגורות)

- התמקדות בתבנית האוסטינטו ונסיון הפרדה בין שתי קבוצות - אחת מקצב מנגינה והשנייה אוסטינטו.

- בניית כוריאוגרפיה לפרק: כל הילדים במעגל הופכים לטרולים. בתוך המעגל יושב פרגינט שבתחילה נראה די רגוע אולם

- ככל שהעוצמה גוברת גומלת בליבו החלטה לברוח ממעגל הטרולים. חשוב לשים לב שעם כל פסוק הילדים מסתובבים

- לכיוון אחר (התייחסות להבדלים בין המשפטים). מטרתו של פרגינט להצליח להמלט מהמעגל. הטרולים בצעדים מגושמים ומפלצתיים לא מאפשרים לו לברוח.

- כוריאוגרפיה שנייה: להתחלק לזוגות ובכל פעם זוג אחר מצטרף לתמונה בהליכה מגושמת ומפחידה. בכל פעם שזוג נכנס הם מסתדרים במעגל. את החטיבה השלישית כולם מתנועעים בשטח תוך הרמת הידיים. בקודה מנסים לתפוס את הקורבן פרגינט.

- עם השמע הטימפני בקרשנדו הגדול בסוף, כל המפלצות מתמוטטות על הרצפה ופר גינט יוצא לחופשי.

- ריקוד שורות: חלק ראשון

- משפט ראשון - 8 צעדים קדימה ו 8 צעדים אחורה - חוזר פעמיים

- משפט שני פונים לצד ימין - חוזרים פעמיים

- משפט שלישי כמו הראשון - חוזרים פעמיים

- חלק שני ושלישי - כמו בחלק הראשון עם הכפלת הצעדים עד ריצה. ניתן להוסיף תנועות ידיים מפחידות על מנת לבטא את

- הדרמה שמתרחשת

מודסט פטרוביץ מוסורגסקי (1839-1881)

על המלחין

מוסורגסקי נולד בכפר בצפון מערב רוסיה למשפחה אמידה בעלת אחוזות. כבר בגיל 9 החל בלימודי הפסנתר אצל אמו, והגיע תוך זמן קצר להישגים מרשימים. בשל כישוריו הבולטים נשלח לקונסרבטוריון של עירו סן פטרסבורג, שם זכה ללמוד אצל טובי המורים במשך ארבע שנים.

אביו רצה שיהיה איש צבא כשאר בני המשפחה ולכן שלח אותו לבית-ספר צבאי, בגיל 17 התקבל לגדוד משמר המלך ואחר-כך לשירותי מדינה אחרים. בתקופה זו לא פסק מוסורגסקי הצעיר לעסוק במוזיקה. בשנת 1858 החליט להתפטר מן השרות הצבאי ולהתמסר כליל למוזיקה.

מודסט מוסורגסקי היה מיודד עם אנשי מוזיקה ויחד יצרו קבוצה שזכתה לכינוי "החמישייה הרוסית" אשר פתחה את האסכולה המוסיקאלית הלאומית. טרדות פרנסה והתרששות המשפחה הניאו את מוסורגסקי מעבודת הלחנה רציפה ומרכישת חינוך מוסיקאלי מסודר. לפרנסתו היה חייב לעבוד כפקיד תמורת שכר זעום. בריאותו הלכה ונתפוגגה.

הוא נפטר בעיר הולדתו, עני וחסר כל, שבוע לאחר יום הולדתו ה-42.

בחיי לא זכה מוסורגסקי להערכה על יכולתו המוסיקאלית ולעיתים קרובות ראו בו מין "בור" מוסיקאלי או תלמיד המגשש את דרכו ונופל. חיבוריו נשארו בכתב ידו ותוקנו רק אחרי שנים ע"י המלחין רימסקי קורסקוב.

על היצירה

מוסורגסקי חיבר את "תמונות בתערוכה" בשנת 1874. הייתה זו שנה עמוסת אירועים שהותירו רשמים עמוקים בנפשו: האופרה "בוריס גודונוב" הועלתה בהצלחה רבה ובקיץ של אותה שנה נפטר ידידו הארכיטקט והצייר ויקטור הארטמן. לאחר מותו ערכו תערוכה לזכרו. התערוכה נפתחה בפברואר 1874 והוצגו בה מאות יצירות שמן ומים, דגמים וסקיצות של עיצובים לצורכי הצבא, מונומנטים ומבנים ממשלתיים, מוצרי תעשייה, תכשיטים ועוד. מוסורגסקי החליט "לצייר במוזיקה" מבחר יצירות שהוצגו. היצירה הושלמה תוך 20 יום (דבר שאינו אופייני כלל למוסורגסקי). "תמונות בתערוכה" היא אם כן אוסף של פרקים זעירים, המאוגדים ליצירה אחת. הפרקים מהווים מעין פנטזיות ורשמים תוכניתיים זעירים.

היצירה נכתבה במקור לפסנתר אך זכתה לתיזמורים רבים. התזמור של מוריס ראול, משנת 1929 הוא המפורסם והמבוצע ביותר. תרומתו של ראול העניקה ליצירה תנופה עניין וקבלה מוצלחת בקרב הקהל הרחב. בשנת 1974 ביצע והקליט המוסיקאי היפני איסאו טומיטה את היצירה במעבדה אלקטרונית וכך קרב את היצירה לליבות קהל נוסף. להקת הרוק "אמרסון, לייק ופאלמר" ביצעה בשנת 1970 בהופעה חיה את היצירה בבצוע רוקיסטי.

"תמונות בתערוכה" הינה דוגמה למוזיקה תוכניתית. מוזיקה תוכניתית זוהי מוזיקה בה מתכוון המלחין לתאר משהו, מקום, ארוע, אנשים, בעלי-חיים, רעיון מסויים ועוד. בבסיס הרעיון נמצאת ההנחה שיצירה מוזיקלית יכולה לבטא ולתאר יצירה ספרותית, רעיון פילוסופי, סיפור אישי, יצירה מן האמנות הפלסטית, וכו', זאת בעזרת טכניקות חיבור שונות (תזמור מיוחד, מרקם, צבעוניות, שימוש במוטיבים מיצגים ועוד). מאחר שמוזיקה תוכניתית מקושרת באופן בלתי נפרד לדימוי מוחשי אחר, היא הופכת למוזיקה מופשטת פחות מאשר יצירה מוזיקלית לא-תוכניתית, והיא ההיפך ממוזיקה אבסולוטית. המוזיקה התוכניתית מדגימה אולי בצורה הבולטת ביותר את העושר המוזיקלי ואת האפשרויות להעביר רעיונות בעזרת צלילים בלבד, ולגרום גם לכך שהיצירה המוגמרת, הסופית, תשלוט לגמרי בתוכן ובמידה מסוימת תהיה אף עצמאית ומשחררת ממנו. אומרים שכבר במשחקים האולימפיים ביוון העתיקה, תארו בנגינת חליל את מלחמת אפולו בדרקון ובימי הביניים תארו בשירים צייד, קרבות סוערים ונעשו חיקויים מן הטבע.

רעיון המוזיקה התוכניתית קיבל תנופה בתקופה הרומנטית במאה ה-19, כאשר מלחינים החלו להוסיף דברי הסבר לפני היצירה, כדי שהמאזינים לא "יטעו" בפרוש המוזיקה וכדי להסב את תשומת לב המאזין לרעיון שהיה למלחין מאחורי המוזיקה.

דף עבודה לתלמיד

• תבניות המקצב יצאו במחול והתבלבלו. האם תוכל לסדר אותן בסדר הנכון?

• האזן ליצירה תוך כדי מעקב אחר המקצב ורשום כמה פעמים מופיעה המנגינה:
? 15, 5, 18, 50

• כיצד יוצר המלחין את אוירת המרדף של הטרוילים אחרי פר גינט. בחר אחת משתי האפשרויות בכל תשובה והקף אותה בעיגול:

- (1) עוצמה קבועה - עוצמה משתנה
- (2) מנגינה שחוזרת על עצמה - מנגינה משתנה
- (3) מהירות משתנה - מהירות קבועה
- (4) תזמור קבוע - תזמור משתנה

- האצה הדרגתית מתחילה במפעם _____ ומסתיימת במפעם _____
- הגברה הדרגתית של העוצמה החל מ _____ ועד _____
- חזק מאוד במוזיקה סימנו _____ - פורטיסימו
- חלש מאוד במוזיקה סימנו _____ - פיאניסימו
- קרשנדו (הגברת העוצמה באופן הדרגתי) נוצר על ידי תוספת _____ ועל ידי הגברת ה _____ של הכלים עצמם.
- רשום כיצד לדעתך הסתיים המרדף?

גני טילרי (Jardin des Tuileries) הנמצאים במרכז העיר פריז, משמשים מקום למנוחה וצפייה בעוברים ושבים. מאז נפתחו לציבור הרחב, במאה ה-16, הפכו גני הטילרי, לטיילת אופנתית ומתויררת. הגנים עוצבו בתצורתם הנוכחית על ידי André Le Nôtre ששימש בתחילה כגן המלכותי ב-1664 לפני שעלה והתקדם בסולם הדרגות ויצר גנים מפורסמים נוספים כגון Jardin à la française. לאחר שגני הטילרי נשרפו בידי הקומוניסטים ב-1871, הפארק הורחב. הציור המקורי שצייר ויקטור הרטמן את גני טילרי - לא שרד. במסגרת הסיורים הלימודיים שערך הרטמן באירופה, הוא הגיע לפריז וכשצייר בצבעי מים את הגנים המפורסמים שבין ארמון ה"לובר" לכיכר הקונקורד, הוסיף חבורת ילדים שבאה לבקר בגן באופן קבוע. הילדים משחקים ולידם יושבות האומנות ומפטפטות.

מוסורגסקי שלא היה מעולם בפריז תאר את התמונה בצלילים. חוקרים סבורים שמוסורגסקי התבסס על המשחקים ועל דיבורי המטפלות שהכיר בגן הציבורי שבסנט פטרסבורג ברוסיה.

מבנה הקטע: א-ב-א

מלודיות: פשוטות שכאילו נלקחו משירי ילדים.

פיסוק: א-סימטרי

מנעד: צלילים גבוהים לאורך כל היצירה.

מרקם: הומופוני

הרמוניה: הרמוניה מסורתית (אקורדים משולשים)

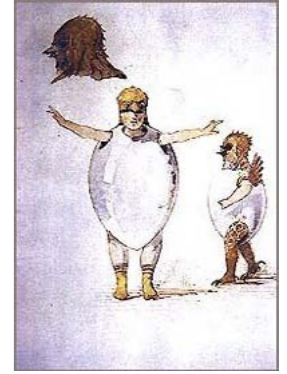
בחלק הראשון המלודיות נשמעות כאילו נלקחו משירי ילדים. כינור ראשון ושני פותחים בנגינת טרצה קטנה בירידה.

חלקי השש-עשרה נעים בסקונדות. מוטיב הטרצה מופיע כאוסטינטו בחלק זה. בפתיחה, כל מוטיב מופיע לאורך תיבה אחת וביחד הם יוצרים פסוק של שתי תיבות החוזר שלוש פעמים.

בהמשך חל תהליך של דחיסת הזמן והפסוק של שתי התיבות נדחס לתיבה אחת ולקראת סוף החלק הראשון מופיעים שני המוטיבים בו זמנית.

בחלק השני מופיע מוטיב חדש ומאורגן בשני פסוקים בני שתי תיבות, היוצרים מעין פסוק של שאלה ותשובה. לאחר השאלה השניה, מגיעה תשובה המזכירה את חלקי השש עשרה של החלק הראשון.

תמונה זו היא תמונה מקורית שצייר הרטמן. זהו ציור תכנון התלבושות לבלט "טרילבי" בחלק בו השתתפו כמה ילדים מהבלט המלכותי, רוקדים כמו אפרוחים קטנים, חלקם רק בקעו מן הביצה, עדיין עם הקליפה על הראש.

מאפייני הפרק:

- הפרק בנוי במבנה תלת חלקי (סקרצינו-טריו- סקרצינו)
- טמפו קליל ומלא חיות
- הסקרצינו קופצני עם שני אלמנטים בולטים האחד סיבובי עם "צביטות" קלות (כמו פעולת ה"מקור")
- ולאחר מכן מוטיב עולה בהדרגה, עליה כרומטית.
- הטריו מתחיל יותר לגטו ואחר כך הופך לקופצני. מורכב מארבע פרזות סימטריות (A.A.B.B)
- בטריו ניתן לחוש את נקודת העוגב על הצליל פה הטוניקה.

הצעות לפעילויות:

- נשוחח על המושג אפרוח - צאצא של עוף.
- מה קורה לאפרוח כאשר הוא בוקע מין הביצה? כיצד הוא מתקיים כבר בימיו הראשונים? ממה ניזון האפרוח?
- נשוחח על אופיו של האפרוח - קופצני, עליז, מהיר, שמח קל תנועה...
- נבדיל בין אפרוח לגוזל - אפרוח עוזב קן לעומת גוזל חסר ישע.
- נמיין בעלי כנף שצאציהם אפרוחים לבעלי כנף שצאציהם גוזלים (תרנגול, ברווז לעומת ציפורי שיר, דורסים).
- נשוחח על מעגל החיים בקרב העופות: עוף <-----> ביצה <-----> אפרוח <-----> עוף
- האזנה ליצירה והתייחסות לאפרוחים של מוסורגסקי-הרטמן.
- התייחסות לאופי הקטע, מבנה, כלי נגינה בולטים, ארטיקולציה, דינמיקה וכו'

- הוספת צלילונים למוטיב הראשון
- מוטיב הסולם העולה- תנועה עולה
- הוספת תנועות לכל מוטיב והפעה בשטח.
- מעקב אחר הציור
- האזנה ליצירה בבצוע טומיטה ולהקת הרוק אמרסון לייק פלמר והשוואה בין הבצועים:

<http://www.youtube.com/watch?v=YvP34sZzf00> - בצוע תזמורתי

<http://www.youtube.com/watch?v=YxFgEsN6nxQ> - בעיבוד טומיטה

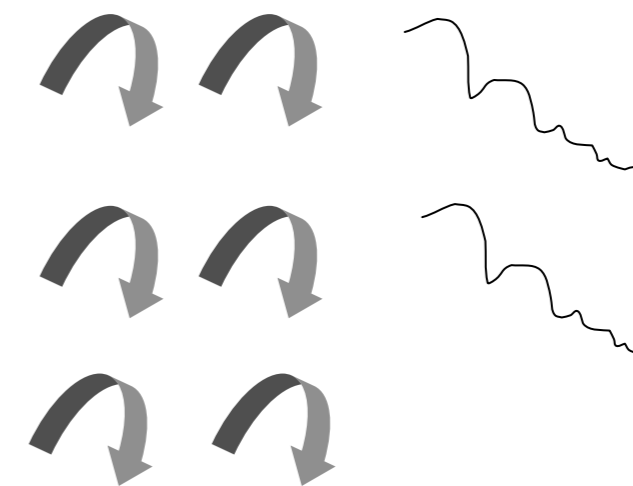
<http://www.youtube.com/watch?v=8cJ5bWtTia4&feature=related> - בעיבוד טומיטה עם סרטון

"מארש" מתוך "מפצח האגוזים"

הצעות לפעילויות

- השלמת המבנה : א', ב', א'
- האם היה קל לגלות את ההתחלה של החלקים השונים? מדוע?
- הכרת מוטיב הטרצה בחלק א' והגבה בתנועה (נדנוד נדנדה בשתי הידיים, הקפצת כדור, מחיאות כפיים בזוגות, קפיצות על שתי הרגליים וניתור וכו') תוך כדי האזנה
- משחק כדור: במוטיב הטרצה הקפצה של הכדור ובחלק השני העברת הכדור מיד ליד עם החלפת כיוון לפי הפיסוק המוזיקלי.
- תנועה במרחב: בזוגות בחלק הראשון מוחאים כפיים כבמשחקי ילדים או נדנדה בין שני ילדים, ובחלק השני, תנועה של ריצה או הליכה של מטפלות עם עגלות.
- עקוב אחר התרשים הגרפי והמשך אותו לבד, תוך כדי האזנה למוזיקה:

פיוטר איליץ' צ'ייקובסקי (1840-1893)

על המלחין

פיוטר איליץ' צ'ייקובסקי הוא מגדולי המלחינים של רוסיה, ומן החשובים בתקופה הרומנטית. צ'ייקובסקי הילד אהב להאזין למוזיקה, שהניעה אותו לנסות ללמוד בכוחות עצמו לנגן בפסנתר כבר בגיל 4, חיבר בעזרת אחותו יצירה לכבוד נסיעת אמו לסנט פטרבורג. אמו הביאה אומנת גרמניה שלימדה את ילדי המשפחה צרפתית וגרמנית ואכן, פיוטר הצטיין בלימודיו וכבר בגיל 6 ידע לקרוא היטב בשתי שפות זרות.

בגיל 5 החל צ'ייקובסקי ללמוד לנגן בפסנתר עם מורה מקומית. בשנים 1850-1858 למד ב"בית הספר למשפטים של הצאר" בסנקט פטרבורג. הוא התחבב על המורים והתלמידים בזכות מזגו הנוח וסיים את הלימודים. בשנת 1854 מתה אמו והאובדן הכאיב לו מאוד. אביו של צ'ייקובסקי העדיף לכוון את הבן לקריירה במשפטים. עם סיום הלימודים החל צ'ייקובסקי לעבוד במשרד המשפטים

הרוסי בתור עוזר זוט. הוא לא הצטיין בעבודה והתשווקה למוזיקה הניעה אותו בגיל 32 להתפטר מעבודתו ולהתחיל את לימודיו בקונסרבטוריון של סנט פטרבורג. בהדרכתו של המלחין אנטון רובינשטיין למד הלחנה והפך במהרה לאחד מתלמידיו המצטיינים.

בשנותיו הראשונות הקהל לא התלהב מיצירותיו של צ'ייקובסקי. עם השנים הוא החל ליצור מוסיקה מגוונת ובהדרגה זכה לפרסום רב. הוא כתב אופרות (איבגני אוניגין), ניצח על יצירותיו (הפתיחה 1812), כתב באלטים (אגם הברבורים, היפייה הנרדמת, מפצח האגוזים). צ'ייקובסקי אימץ את המוסיקה העממית הרוסית, אך הוא שילבה בהשפעות מהעולם המוסיקלי הרחב של התקופה. הוא הצטיין במוסיקה מלאת רגש ומלודית ביותר ובתזמור עשיר ומגוון. צ'ייקובסקי מת ב-6 בנובמבר 1893, כתוצאה ממחלת כולרה, שבה לקה בגלל שתיית מים מזוהמים. להלווייתו, שנערכה בסנט פטרבורג, הגיעו אלפי ילדים ומעריצים.

על היצירה

מפצח האגוזים היא סוויטה לבלט שנכתבה על ידי המלחין צ'ייקובסקי, על פי הסיפור "מפצח האגוזים ומלך העכברים" מאת א.ת.א. הופמן.

ביצירה מסופר על ילדה בשם קלרה שמקבלת מתנה לחג המולד, מפצח אגוזים קטן דמוי חייל עשוי בדיל. אחיה של הילדה שובר למפצח האגוזים את היד, קלרה בוכה ולאחר מכן נרדמת. כאשר קלרה מתעוררת, היא מגלה להפתעתה שהחפצים בבית גדולים פי כמה מגודלה שלה. מחור בקיר פורצים מיליוני עכברים ענקיים. מלך העכברים מנסה להרוג את קלרה ואת מפצח האגוזים, אולם בסופו של קרב מוזיקלי גרנדיוזי והרואי, ניצלים השניים.

במערכה השנייה מתרחשים ריקודים שאינם קשורים לעלילת הסיפור. הריקודים מוקדשים לקלרה ולנסיך שעמה. קלרה שהפכה לילדה גדולה ובוגרת הולכת יד ביד עם מפצח האגוזים שהפך לנסיך יפה תואר, בארץ האגדות. לבסוף קלרה מתעוררת תחת עץ חג המולד כשמפצח האגוזים בזרועותיה. כל ריקוד הוא דואט של בן ובת מעמים שונים. ניתן להבחין בזוג רוסים, זוג ספרדים וזוג סינים. קטעים רבים במערכה זו מלווים במוזיקה מופלאה ושלווה. בסוף היצירה הופך מפצח האגוזים לנסיך יפה תואר והוא וקלרה מתחתנים.

צ'ייקובסקי כתב את הבלט בין השנים 1891 ו-1892 אולם הוא לא היה מרוצה מהתוצאה וראה ביצירתו זו אחת מהגרועות שביצירותיו. הביצוע הראשון היה ב-1892 בתיאטרון מרינסקי בסנט פטרבורג. ביצוע זה לא נחל הצלחה מרובה. את הפופולריות שלה זכה "מפצח האגוזים" ניתן להסביר ביצוא היצירה לארצות הברית, שם נוצרה מסורת שבחורף מבצעים את היצירה. הקטעים המוזיקליים השזורים ביצירת בלט זו הם מהפופולריים ביותר. ההרמוניות בבלט מפתיעות בהיותן מתקדמות ויצירתיות יחסית למצופה במוזיקת בלט. ניתן להבחין בהערצת המלחין לרוקוקו ולמוזיקת המאה ה-18 המאוחרת בקטעי האוברטורה בכניסת ההורים ובריקוד עם הסב שמתרחשים כולם במערכה הראשונה.

הרועה הבודד מתוך צלילי המוזיקה

מילים: אוסקר המרשטיין וריצ'ארד רוג'רס

לחן: אוסקר המרשטיין וריצ'ארד רוג'רס

על הגבעה חי רועה בודד שם,
(להי אודילהי אודילהיה)
בין השבילים הוא תמיד נודד שם.
(להי אודילהי אודילהיה)
ובכל יום שר הוא ורוקד שם,
(להי אודילהי אודילהיה)
וכל הכפר את קולו קולט שם
(להי אודילהי אודילהיה)

או הו - להי אודילהו,
או הו - להי אודילי
או הו - להי אודילהו
להי אודיל הו הו

נסיך אמיתי בארמון עומד שם,
(להי אודילהי אודילי היהו)
מקשיב הוא לשיר ואותו לומד שם,
(להי אודילהי אודליה הי הו)
ובמטבח הטבח עובד שם,
(להי אודילהי אודליה הי הו)
גבר שתוי שר ומתנדנד שם,
(להי אודילהי אודליה הי הו)

או הו - להי אודילהו...

ילדה חמודה אז בקול רועד שם,
(להי אודילהי אודליה הי הו)
היא אידלדה לרועה בודד שם,
(להי אודילהי אודליה הי הו)
אז גם אימה את קולה נושאת שם,
(להי אודילהי אודליה הי הו)
כמה יפה פתע הדואט שם.

או הו - להי אודילהו...

כמה יפה ליידי הו ליידי הי הו
או ליידי הו אודה ליידי הו
והדואט כבר הופך לטריו...

הקטעים המוזיקליים השזורים ביצירת בלט זו הם מהפופולריים ביותר:

- מרש
- ריקוד פיית שזיף הסוכר
- ריקוד רוסי
- ריקוד ערבי
- ריקוד סיני
- ריקוד החלילים
- ואלס הפרחים

מארש (בעברית: שיר לכת או מצעד) הוא מוזיקה קצבית שנועדה ללוות ולעודד צועדים בסך, בעיקר במצעדים צבאיים או חגיגיים

הצעות לפעילויות

- (1) במארש מתוך מפצח האגוזים יש הפרדה ברורה בין כלי הנשיפה שמתארים את החיילים לבין כלי הקשת שמתארים את העכברים. האזינו ליצירה ובטאו באמצעות פנטומימה את הנגינה בכלי הקשת ובכלי הנשיפה.
- (2) הבנות יעשו פנטומימה של כלי הקשת, הבנים - של כלי הנשיפה. ועכשיו מתחלפים, הבנות יעשו את התפקיד עם כלי הנשיפה, ואילו הבנים את התפקיד עם כלי הקשת. עקבו אחר תנועות של מנצח התזמורת. מהו תפקידו?
- (3) בקטעים של כלי הנשיפה קבוצת בנים יצעדו בכיתה עם השמעת המקצב במשרוקיות וחליליות, בקטעים של כלי הקשת - הבנות ירצו בתפקיד של העכברים וב"נגינה" בכלי הקשת, ועכשיו מתחלפים, הבנות יעשו את התפקיד עם כלי הנשיפה, ואילו הבנים את התפקיד עם כלי הקשת.

(4) האזינו למוסיקה, צפו במתרחש על הבמה ובנו סיפור הגיוני.

https://www.youtube.com/watch?time_continue=1&v=uxjaDl332Tk

(5) האזינו ליצירה:

<https://www.youtube.com/watch?v=h1j5lxOPXdY>

וציירו ציור מתאים - כלי נשיפה, כלי קשת, ילדה קלרה, מפצח האגוזים בדמוי חייל, תמונת מלחין וכו'...

ג'ורג' ביזה (1838-1875)

על המלחין

ג'ורג' ביזה נולד בפריס למשפחת מוסיקאים. אביו היה מורה לפיתוח-קול ומלחין ואמו היתה פסנתרנית. עוד בצעירותו הועידו לו משפחתו עתיד מוסיקלי. מגיל 4 החל את לימודי הנגינה (עוד בטרם ידע קרוא וכתוב). ביזה היה נוהג לשבת על הרצפה מחוץ לחדר עבודתו של אביו ולהקשיב לשירת תלמידיו. בגיל 9, באופן חריג, התקבל ג'ורג' ביזה ללימודים בקונסרבטוריון בפריס, לאחר שהפתיע את בוחניו בכשרונו. במשך שנות לימודיו זכה בפרסים רבים. לאחר שנים של מסעות באירופה, הוא שב לפריס, אולם אז פקדו אותו משברים רבים. יצירותיו לא זכו להצלחה לה ציפה, קשייו הכלכליים אילצו אותו לעבוד ב"עבודות דחק" (הוראת נגינה והעתקת תווים), בריאותו התערערה והיה עליו לטפל באישתו החולה. ביזה נפטר בטרם מלאו לו 37 מבלי שזכה לראות בהצלחת יצירותיו ברחבי העולם.

על היצירה

האופרה "כרמן" היא יצירתו המפורסמת והידועה ביותר של ביזה. כאשר סיים את כתיבתה של האופרה היה משוכנע כי זוהי יצירת מופת, אולם הבכורה שהתקיימה ב-1875 בבית האופרה בפריס, היתה כשלון צורב. נאמר שעלילת האופרה היא "בלתי מוסרית", פרשיית אהבים בין צועניה וקצין בצבא, מקהלת נשים שמעשנת על הבמה, עריק שהופך לגיבור האופרה. ליבו נשבר ושלושה חודשים מאוחר יותר הוא נפטר. אחד האנשים שצפה באופרה היה המלחין צ'ייקובסקי והוא ניבא שבתוך 10 שנים תהפוך האופרה "כרמן" לאופרה האהובה ביותר בעולם. מבחינה מוסיקלית, האופרה כונתה לא פעם "כליל השלמות". את הליברטו (ספור העלילה) כתבו הנרי מיאק ולודוביק הלוי על-פי ספורו של פרוספר מרימה נבל.

הדמויות המרכזיות באופרה

- כרמן - צוענייה ספרדייה יפהפייה ופראית
- דון חוזה - קצין משמר
- אסקמיליו - לוחם שוורים, טוראדור

תמצית העלילה

מערכה ראשונה מתרחשת בכיכר המרכזית של העיר סביליה בדרום ספרד. חיילים מסתובבים בין אזרחי העיר הממלאים את הכיכר הגדולה. **כרמן**, נערה צוענייה יפהפייה המושכת את עיניהם של כולם, רבה עם נערה אחרת ופוצעת אותה בסכין. חייל המשמר **דון חוזה** מצווה להביא אותה לבית המעצר. **כרמן** מצליחה לפתות אותו ולברוח. **דון חוזה** נענש על ידי מפקדו ונכנס לכלא. **מערכה שנייה** מתרחשת בפונדק צוענים מחוץ לעיר, שבו יושבים **כרמן** וחבריה, שרים ורוקדים. לוחם השוורים הידוע, **אסקמיליו**, מושך את תשומת לבו של **כרמן** כאשר הוא נכנס לפונדק ושר את "שיר הטוראדור". **דון חוזה** שבינתיים שוחרר מהכלא מגיע אף הוא לפונדק. **כרמן** וחבריה משכנעים את **דון חוזה** לבוא אתם להרים כדי להבריח סחורות. **מערכה שלישית** - לאחר תקופה קצרה **לכרמן** נמאס מ**דון חוזה** והיא מצהירה בפניו על אהבתה החדשה **לאסקמיליו** "לוחם השוורים". **דון חוזה** מתמלא קנאה. **אסקמיליו** מגיע והשניים יוצאים למאבק על אהבתה של **כרמן**. **דון חוזה** הפגוע, מקבל הודעה מאמו החולה ונוסע לבקרה. **מערכה רביעית** - בזמן היעדרו של **דון חוזה**, **כרמן** חוזרת לסביליה ומגיעה לזירת השוורים בעקבות הזמנתו של **אסקמיליו** האובה. היא עומדת להיכנס לזירה, אלא שאז מגיע גם **דון חוזה** ומתחנן בפניה שתחזור אליו. **כרמן** כמובן מסרבת. **דון חוזה** מלא ייאוש, כעס וקנאה, דוקר את **כרמן** למוות. כאשר היא צונחת מתה על הקרקע, **אסקמיליו** המנצח יוצא מהזירה לקול תשואות הקהל.

מהי אופרה?

המושג "אופרה" בא מאיטלקית - "דרמה פר לה מוסיקה" כלומר: דרמה על דרך המוסיקה. זוהי יצירה בימתית, דרמטית ומוסיקלית כאחת, שאת דמויותיה מגלמים זמרים שרים את כל שורותיהם, בליווי תזמורת או הרכב כלי אחר. מוצא האופרה מן התאטרון היווני העתיק ותחילת הופעתה במאה ה-17 באיטליה. האופרה מוצגת על במת תיאטרון ולפניה שוחה שבה יושבת התזמורת.

ישנם כמה סוגי אופרות:

- אופרה בופה - קומית, מאוד מצחיקה.
- אופרה סריה - דרמטית, ספור היסטורי, רציני ואף בייכני.
- אופרה סימבולית (סמלית) - שמטרתה לתת לעולם מסרים על האדם ועל האמת.

בתחילת כל אופרה, יש קטע מוסיקלי פותח הנקרא אוברטורה. זהו קטע תזמורתי העומד ברשות עצמו ולרב הוא מבוסס על נושאים מתוך האופרה עצמה. בזמן נגינת האוברטורה המסך עדיין סגור ומטרת האוברטורה להכניס את הקהל לאווירה ולרמז על הנושאים שיבואו בהמשך.

האופרה מורכבת מ**ליברית** (טקסט- תמליל או ספור העלילה) ו**תכליל מוסיקלי** (הלחן).

הטקסט של אופרה כולל פרקי זמרה ליחד, לאחדים או למקהלה וביניהם חיקוי מסוגנן של הדקלום הדרמטי שתפקידו לקדם את העלילה ולהדגיש מילים או משפטים מסויימים- **הרציטטיב**.

קטע שירתי לסולן המאורגן בצורה מוסיקלית מוגדרת ומביע רגשות נקרא -**אריה**.

דואט - דו שיח בשירה.

מטרה אופרטיבית:

התלמידים יזהו את הקו המלוּדי היורד ביצירה וירשמו את קווי המתאר המלוּדיים של היצירה, וייצגו באופן גרפי את התנועה היורדת בו.

דף הצעות לפעילויות - דף וצבע לכל ילד

א. השמעה ראשונה של היצירה ע"י המורה:

1. באיזה כיוון, באיזו תנועה נפתחת המנגינה (המורה משמיע באורגן את הקו המלוּדי הפותח ללא מקצב, רק צלילים עוקבים, לאחר מכן הוא מוסיף את המקצב של הנושא הפותח) על שני המשפטים שלו (והתלמידים מצטרפים אליו בתנועה יורדת ובריתמוס מתאים). האזנה ליצירה כולה:
2. בחלק הראשון מלוּוים אותה בתנועה המלוּדית-ריתמית האופיינית, (בחלק השני בטפחות על הברכיים). לתת לתלמידים לבטא באופן מלוּלי את תגובתם ואת מה שהרגישו ביצירה.

ב. השמעת היצירה פעם שנייה ע"י המורה:

1. תלמידים תצטרפו אלי בתנועות "לעשות את המראה המוסיקאלי".
2. איזו תנועה אתם זוכרים?
3. מה לדעתכם המשמעות לתנועה שאתם זוכרים במוסיקה?

ג. השמעת היצירה פעם שלישית ע"י המורה:

1. לחלק דף וצבע לכל תלמיד.
2. האזינו למוסיקה ורשמו את תנועות ההתקדמות שלה "הקו המלוּדי שאתם שומעים במוסיקה".

ד. להשמיע לתלמידים את היצירה שוב

1. הפעם לבקש מהם לעשות תנועות ידיים מתאימות למוסיקה. כשתשמעו שינוי - תשנו את התנועות (תנועות ניצוח) *זאת מתוך הנחה שהילדים יודעים ש-F (פורטה) מיוצג בתנועות גדולות ורחבות ו-P (פיאנו) מיוצג בתנועות קטנות וצרות.
2. עכשיו, בעמידה ליד הכסאות, אותו משחק ידיים.
3. לחלק את הכיתה לשתי קבוצות - קבוצה א - חצי כיתה. אם המורה יודע/ת לנגן את הנושא, תנגן, ואם לא תשמיע את התקליטור, והילדים יתקדמו במרחב בצעדים מתאימים למוסיקה, ילד - ילד בדרך פנויה משלו, וכששומעים שהמוזיקה נחה (סוף משפט), משנים כיוון (של התקדמות במרחב).
4. קבוצה ב - כנ"ל.

לאופולד מוצארט (1787-1719)

על המלחין

יוהאן גאורג לאופולד מוצרט מלחין, מורה למוזיקה וכנן. נולד בעיר אאוגסבורג (היום בגרמניה) והיה אזרח דוכסות זלצבורג, אולם בילה חלק גדול מזמנו בווינה. מוכר היום בעיקר בזכות בנו, וולפגנג אמדאוס מוצרט, אך בזמנו היה ידוע בזכות עצמו. לאופולד מוצרט היה בנו של כורך ספרים. הוא למד תאולוגיה באוניברסיטה של זלצבורג, אך גילה עניין רב יותר במוזיקה. בשנת 1747 נישא לאנה מריה פרטל, שילדה לו שבעה ילדים, מהם שרדו שניים: מריה אנה איגנציה, שכונתה "נאנרל", וולפגנג אמדאוס. ללימודי הלוגיקה שלו בצעירותו הייתה השפעה חיובית על דרך מחשבתו של לאופולד. הוא היה אדם משכיל, הן במוזיקה והן בציוו, בספרות ובפוליטיקה, שידע לטינית ברמה סבירה והיה רהוט ביותר בגרמנית, הן בעל פה והן בכתב. תחושת העליונות שלו הרחיקה אותו מעל הבריות ועוררה בו אי-אמון וחסד בכוונותיהם, רגשות שהשתדל לטעת גם בבנו וולפגנג. תקוותו הגדולה הייתה לשמר בידיו את השליטה בבנו המזהיה, אך וולפגנג נשמת והתרחק ממנו. שנותיו האחרונות עברו עליו באכזבה ובבידודות, כשכל נחמתו בקשריו עם בתו נאנרל ועם נכדו, שממנו ציפה לגדולות בשטח המוזיקה, אך התאכזב. המוזיקה של לאופולד מוצרט נמצאת, מסיבות מובנות, בצלה של היצירה של בנו וולפגנג אמדאוס, אך "סימפוניית הצעצועים" שחיבר (ויוחסה בעבר בטעות ליוזף היידן) עדיין זוכה לפופולריות, וחלק מהסימפוניות שחיבר, כמו גם מספר יצירות נוספות, שרדו עד היום. הוא השתדל ליצור תחושה נטורליסטית ביצירותיו. כמו ב"סימפוניית הצעצועים" הכוללת חצוצרות צעצוע, תוף צעצוע, משרוקיות, קוקיה ושליש, "סימפוניית הציד" שלו (לארבע קרנות וכלי קשת) כוללת כלבים ורובי ציד ו"חתונת האיכרים" כוללת חמת חלילים, הארדי גארדי, קולות "הופס" ומשרוקיות (באלתור) ויריות אקדח.

אף כי יצירתו הייתה מקיפה ורחבה, קשה להעריך את היקפה האמיתי או את איכותה, שכן רובה אבד וקשה לדעת עד כמה מייצגות היצירות ששרדו את מכלול יצירתו. חלק מיצירותיו יוחסו בטעות לבנו, וחלק מהיצירות שיוחסו לו התבררו בסופו של דבר כיצירות של בנו. רוב היצירה שלו ששרדה היא מוזיקה קלה.

מדוע יש טעות? של מי היצירה?

לעתים ליצירה מוזיקלית ידועה ישנם כמה מחברים... אך האם כולם אמיתיים? תופעת הטעויות בזהות המלחין הייתה די נפוצה לפני כמה מאות שנים, כאשר לא הדפיסו תווים בתוכנות מחשב, והקבצים לא נשמרו על "דיסק און קיי". הייתה זו עבודתם המפרכת של מעתיקי כתבי יד, ולפעמים - איך לא - פה ושם נפלו טעויות. כזו היא היצירה "סימפוניית הצעצועים".

אז מהי סמפוניית הצעצועים ומי הלחין אותה?

היצירה נכתבה ל-2 אבובים, 2 קרנות, כלי קשת ו"צעצועים" - זמיר, קוקייה ותוף, והודפסה לראשונה ב-1820 תחת שמו של המלחין היידן, וללא פרטים נוספים. מלבד המלחין הנודע, יוזף היידן, היצירה הייתה יכולה להיכתב גם ע"י אחיו מיכאל היצירה, כביכול, נוגנה בארמון אסטרהאזי (הרוזן שיוזף היידן עבד בחצרו), לילדי האצולה של המקום בחג המולד. ולכן, עד שנת 1930 היצירה הייתה מיוחסת ליוזף היידן. מוזיקולוגים אחדים הטילו ספק בדבר, כיוון שבאף קטלוג של יצירות יוזף ומיכאל היידן, לא הופיעה יצירה בשם "סימפוניית הצעצועים"... והנה, חידת זהות המלחין נפתרה, כאשר נמצא כתב יד של יצירה בת שלושת הפרקים, ושמו של לאופולד מוצרט (אביו של וולפגנג אמדאוס מוצרט) חתום עליה. היצירה, כאמור, נכתבה בין השנים 1760-1770, והיא מעין דיברטימנטו, שכוללת כמה פרקים סימפוניים, בעלי אופי ריקודי, מהירים ואיטיים, המנוגנים ברצף. <http://youtu.be/hCuTOLoyPVY>

מילים: עדה נסטוביץ' לחן: אילן וירצברג

ילד קט בבוקר קם
 לחצר הביט נדהם
 במרפסת השכנה
 נמה לה פיה קטנה. התפלא לו הילדון
 אם פיה או רק חלום
 או סיפור שלא נגמר
 מהקיץ שעבר. הו מה יפים הלילות הקסומים
 עת פיה ונסיך וגם מלך רוקדים
 נסיכה וצפרדע, ארנב וגמד
 שרים עד אור בוקר, רוקדים יד ביד. גשם עז בחוץ ירד
 וליבו הקט רעד
 אך חייב היה לראות
 מקרוב אותם פלאות. הו מה יפים ... את הבית חיש יצא
 פיה קטנה למצוא רצה
 אך ראו - תעלומה
 הפיה כבר נעלמה
 הו מה יפים ...

את השיר "הלילות הקסומים" שרה נורית גלרון בפסטיבל שירי הילדים של שנת 1977. "הלילות הקסומים" נחשב כחריג משאר השירים ששרה גלרון, שרובם נכתבו על ידי משוררים, וזאת על אף שנכתב על ידי כותבת שחברה בהמשך שירים נוספים שהיו ללהיטים.

בבצוע נורית גלרון:

<http://www.youtube.com/watch?v=AiKfvboAock>

בבצוע רינת גבאי:

http://www.youtube.com/watch?v=Ks_FaTYIYjk

אקורדים לשיר

ילד קט בבוקר קם
 Em Am
 לחצר הביט נדהם
 F Dm
 במרפסת השכנה
 G Fm
 נמה לה פיה קטנה
 C
 התפלא לו הילדון
 Em Am
 אם פיה או רק חלום
 F Dm
 או סיפור שלא נגמר
 G Fm
 מהקיץ שעבר
 פזמון:
 Am C
 הו מה יפים הלילות הקסומים
 Dm A C
 את פיה עם נסיך וגם מלך רוקדים
 Am C
 נסיכה עם צפרדע, ארנב וגמד
 G Dm G Dm
 שרים עד אור בוקר, רוקדים יד ביד
 Am C
 הו מה יפים הלילות הקסומים
 Dm A C
 את פיה עם נסיך וגם מלך רוקדים
 Am C
 נסיכה עם צפרדע, ארנב וגמד
 Am G Dm
 שרים עד אור בוקר, רוקדים יד ביד
 C
 גשם עז בחוץ ירד
 Em Am
 וליבו הקט רעד
 F Dm
 אך חייב היה לראות
 G Fm
 את אותם פלאות

חוויה בצלילים אפקות וסימורים

